

KLINCKOVÁ J., ODALOŠ P., PATRÁŠ V.: JAZYK-KOMUNIKÁCIA-SPOLOČNOSŤ. Banská Bystrica: UMB, 1997. 114 s.

Slovenská lingvistika poskytuje miesto interdisciplinárnemu pohľadu na jazyk, ktorý je už dávnejšie etablovaný v európskych krajinách. Sociolingvistický prístup sa zaraďuje k perspektívnym postupom a má zasebou ne jeden pozitívny výsledok. Kúspechom slovenskej sociolingvistiky patrí vydávanie zborníkov edície *Sociolinguistica Slovaca*, v ktorej už vyšli tri čísla (*Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny* (1995), *Sociolingvistika a areálová lingvistika* (1996), *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy* (1997)). K tejto sérii sa úspešne zaradil dvojdielny zborník *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie* (1996). V jazykovedných časopisoch sú uverejňované štúdie so sociolingvistickou problematikou a táto disciplína sa začala vyučovať ako voliteľný predmet na niektorých vysokých školách. Sociolingvistické konferencie už dosiahli periodicitu (tri ročníky komunikačne zameraných konferencií v Banskej Bystrici) a zrodili sa aj nové stretnutia (konferencia Mesto a jeho jazyk, Bratislava 1998).

Recenzovaná publikácia *Jazyk – Komunikácia – Spoločnosť* patrí do skupiny spomenutých diel. Je výsledkom aktivity skupiny lingvistov z Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici, ktorí v rokoch 1994-96 riešili vedeckú grantovú úlohu snázvom "Pragmatický rozmer metodologických, sociolingvistických a didaktických parametrov jazykovej komunikácii."

Publikácia sa nesie v znamení čísla tri. Nevedno, či ide o zámer autorov, alebo náhodu, ale mnohé ukazovatele potvrdzujú, že ide o premyslenú kompozíciu. Dielo vytvorili traja autori (J. Klincková, P. Odaloš, V. Patráš), názov sa skladá z troch slov (Jazyk-Komunikácia-Spoločnosť). Súbor štúdií je rozdelený do troch celkov, pričom sa berie do úvahy postup od všeobecného ku konkrétnemu, od úvah o komunikácii spoločnosti, cez základné rysy komunikácie, až po analýzu špecifického a konkrétneho druhu komunikácie. Štúdie spracúvajú lingvistické otázky rôznych hľadísk použitím najaktuálnejších poznatkov. V každom bloku sa nachádzajú tri štúdie.

Jazyky malých národov sú špecifickou témou a jedným z okruhov záujmu ekolingvistiky a sociolingvistiky. V. Patráš analyzuje jazyky tzv. malých národov v európskom kontexte. Jadro štúdie tvorí slovenčina, jej postavenie v minulosti a základné faktory, ktoré ju ovplyvňujú v súčasnosti. Autor poukazuje na špecifiká komunikácie v období spoločného štátu Čechov a Slovákov, kde vedľa seba existovali dva rovnocenné štátne jazyky. Slovenčina prešla a prechádza zmenami akokoždý jazyk. Situáciu relatívne sproblematizoval fakt, že začala existovať po

rozdelení krajiny ako samostatný spisovný jazyk, a tak sa výrazne profiluje na osi tradicionálnosť – novátorstvo smerom knovátorstvu. V. Patráš sa dotkol pozície a úlohy dialektov, vplyvu nemčiny a angličtiny na jazyk. Pri tejto problematike si všima internacionalizáciu jazyka vo vzťahu kangličtine, ktorá sa prejavuje predovšetkým vlexike. Na základe publikovaných článkov o jazykovej chybe zaujíma autor stanovisko k tejto problematike akceptujúc sociolingvistické parametre.

V štúdií *Prehľad a problematika výskumu argotu na Slovensku* podáva P. Odaloš prehľad autorov, ktorí teoreticky analyzujú argot azaoberajú sa výskumom vrôznych sociálnych skupinách. Autor sa zaoberá vymedzením pojmu argot všírom zmysle a zaraďuje sem argot detí, vandrovných remeselníkov a podomových, trhových obchodníkov. Argot asociálov je súčasťou argotu vrámci užšie vymedzeného pohľadu naproblematiku. Výskum argotu vyžaduje mnoho špecifických prístupov, ktoré vyplývajú zfunkcie tejto vrstvy lexiky a zároveň zcharakteru skupiny používajúcej tento jazyk. P. Odaloš opisuje najvhodnejšie metódy takto zameraného výskumu a načrtáva perspektívu bádání vanalyzovanej oblasti.

Aj keď ešte stále u niektorých lingvistov prevládajú isté “predsudky“ k miestuneverbálnej komunikácie v lingvistike, táto tematika si našla svoju pozíciu vlingvistických výskumoch, keďže zahŕňa široký okruh tém a vzájomných vzťahov. J. Klincková sa v štúdií zaoberá pragmatickými aspektami tohto druhu komunikácie, pričom sa venuje ústnej aj písanej komunikácii a vychádza zpublikovaných poznatkov o komunikácii vovšeobecnosti. Autorka uvádza komunikačnú schému, ktorá zahŕňa procesy spojené sexpedientom a percipientom spolu sokolnosťami interakcie. Neverbálne signály prenášané zámerne alebo nezámerné výrazne ovplyvňujú priebeh komunikácie. Autorka uvádza 12 modelových typov komunikácie, v ktorých sa bežne využívajú prvky neverbálnej komunikácie srôznou funkciou. Polysémia je vlastná aj neverbálnym signálom, tu je však potrebné analyzovať sled udalostí a štruktúru situácie. Prečo si aj napriek rovnakému kódu niekedy nerozumieme a chybné interpretujeme niektoré signály? Podľa autorky to súvisí so súborom vlastností prijímateľa signálu. J. Klincková svojou štúdiou potvrdila, že moderný výskum komunikácie musí zahŕňať všetky jej zložky, teda aj neverbálne signály.

Spoločným znakom štúdií druhého bloku je sociolingvistická analýza zameraná na vzťah jazykového systému a komunikačnej praxe. Vstupným príspevkom je *Sociolingvistický kontext štandardných a subštandardných lexikálnych prostriedkov* od J. Klinckovej. Úvode sa autorka odvoláva na Horeckého stratifikáciu národného jazyka, ktorá jej slúži ako vstup kďalším

úvahám. Na ukázkach zmasovokomunikačných prostriedkov sú demonštrované prípady použitia unverbizovaných, slangových, expresívnych, okazionálnych pomenovaní a ich vplyv na komunikáciu. Príklady sú vhodne zvolené, berie sa ohľad nato, aby bolo príznakové pomenovanie zakotvené situačne, a tak sa zdôraznil pozitívny alebo negatívny výsledok komunikácie. Príklady boli vyčlenené na základe nominačného, štylistického a komunikačného hľadiska. Pozornosť je venovaná aj profesionalizmom. Autorka ich považuje za "lexikálne prostriedky, pre ktoré je charakteristická nocionalnosť, jazyková stabilita a jazyková ekonómia dosahovaná unverbizáciou pomenovaní." K "originálnej" lexike patrí aj slang. Expedient vsnahe dosiahnuť cieľ komunikácie využíva také lexikálne prostriedky, ktorými najlepšie splní komunikačný zámer. Autorka sa stotožňuje s týmto tvrdením a za prioritnú považuje komunikačnú funkciu a primerané využívanie prostriedkov vzhľadom na vektory komunikácie.

Mesto so svojím jazykom poskytuje široký priestor pre socioligvistické výskumy. Dynamika komunikácie sa zrejme najvýraznejšie prejavuje práve vmestskej interpersonálnej komunikácii. Terminologicky sa tento útvar nazýva rôzne, avšak najvýstižnejšie pomenúva tento súbor variantov termín *hovorená podoba slovenčiny vmeste*, ktorý uvádza V.Patráš. Autor venuje pozornosť dvom okruhom. Zaujíma ho prepínanie kódu, úloha sociodemografických parametrov a posúdenie diglosie. V druhom okruhu sa venuje korešpondencii diglosie a bilingvizmu. Obyvateľ mesta ako "diglosný hovoriaci" ovláda viacero variantov národného jazyka, ktoré používa vzhľadom na príslušnú komunikačnú udalosť. V rámci jedného dňa sa hovoriaci dostáva do rôznych situácií, ktoré sa vyznačujú špecifickými požiadavkami na spôsob vyjadrovania. Autor na základe analýzy vyjadrovania skupín obyvateľov srôznym vekom uvádza, že vtzv. periférnych vekovo-generačných skupinách je počet variantov kvantitatívne nižší. V. Patráš správne zaznamenáva, že prepnutie kódu tradične viažuce sa kbilingvizmu je aktuálne aj pri diglosii.

Druhý blok uzatvára štúdia o *peniterciálnej komunikácii*. Vstupom doproblematiky je základný opis situácie vústavoch *Zboru nápravnej výchovy* z pohľadu jazykovedca. P. Odaloš sa zameril na komunikačnú interakciu pracovníkov ÚZNV sodsúdenými a na činitele súvisiace stou to tematikou. Prirodzenou súčasťou lexiky odsúdených je argot, ktorý má konšpiratívny charakter. Na základe výskumu realizovaného v ÚZNV Banská Bystrica-Kráľová uvádza autor ako kvantitatívne najsilnejšiu skupinu argotizmov názvoslovie liekov, nasleduje alkohol a civilné peniaze. Pozornosť je venovaná komunikácii na zasadnutí komunitného typu. P. Odaloš v nejrozoberá komunikačné udalosti a rozdeľuje ich dookruhov podľa typov verbálnych reakcií, napr. agresívna reakcia

spoužitím vulgarizmov, humorizácia, ironizácia, zveličovanie až absolutizácia. Autor vhodne zvolil prostredie na výskum osobitej časti lexiky. Skúmané prostredie mu poskytlo bohatý materiál, ktorý je možné ďalej rozširovať spolu snovými pohľadmi na problematiku.

Završením smerovania od všeobecného ku konkrétnemu je tretí okruh, v ktorom autori venujú pozornosť komunikácii so špecifickým spoločenským poslaním. P. Odaloš sa zameriava na reklamu v televízii a na billboardoch, ktoré si vybral ako príklady audiovizuálneho a vizuálneho média. Na týchto príkladoch dokumentuje hlavné rysy komunikátov a klasifikuje ich podľa rôznych kritérií (funkcia slova, počet komunikantov, kombinácia techník atď.). Na textoch z billboardov analyzuje okrem iného aj rôzne reklamné techniky a postupy.

Do oblasti rozhlasového inzerátu nás uvádza J. Klincková, ktorá skúma syntaktickú analýzu jeho obsahovo-pragmatických jednotiek ako nositeľov komunikačného minima. Výber druhu inzerátu nie je náhodný, autorka sa zamerala na novovzniknutý text so špecifickým zámerom. Inzerát predstavuje tri etapy komunikačnej udalosti so špecifickou komunikačnou funkciou. Autorka sa podrobne venuje druhej etape pozostávajúcej z troch obsahovo-pragmatických jednotiek s rôznymi funkciami, ktoré sú pre syntaktickú analýzu najzaujímavejšie. Výskum ukázal, že komplikovanosť textu má za následok nepravidelnosť vo vetnej stavbe. J. Klincková podáva prehľad používaných syntaktických konštrukcií s príkladmi. Z analýzy vyplýva, že charakteristika nového žánru sa odvíja od telefónneho rozhovoru a novinového inzerátu, pričom sprvým žánrom súvisí gramatická a zvuková rovina a v inzeráte v novinách čerpá kompozícia.

Pri rozhlasovom vysielaní ostáva aj štúdia V. Patrása *Biblicky profilovaný text v štátnom rozhlasovom vysielaní*. Autor si zvolil náboženský štýl, ktorý sa vo zvýšenej miere začína objavovať v predtým pre neho zriedkavom prostredí. Po rozsiahlejšom spoločensko-sociálnom zakontextovaní výskumu sa V. Patrás zaoberá štýlotvornými činiteľmi (autor, funkcia textu, adresát, druh kontaktu a pripravenosť textu). Biblické texty rozdelil do troch skupín: filozoficko-úvahové, príležitostné, a katecheticko-konfesijné texty. Štúdia obsahuje charakteristiku textov spolu s príkladmi. Autor konštatuje vznik nového náboženského jazykového štýlu. Nezanedbateľné je tvrdenie o lingvokultúrnom význame textov a teda podporovaní úrovne jazykovej kultúry.

Zborník obsahuje rozsiahly zoznam literatúry, anglické resumé, vecný register a bibliografiu grantových prác autorov, usporiadanú podľa časového kritéria od roku 1991 do roku 1996. Uvedené práce poskytujú prehľad publikovaných prác autorov, ktoré súvisia s riešením grantových úloh *Komunikatívne, estetické*

a sociolingvistické aspekty analýzy jazyka aliteratúry (1991-1993) a Pragmatický rozmer metodologických, sociolingvistických a didaktických parametrov vjazykovej komunikácii (1994-1996).

Recenzované dielo je podľa autorov určené nielen odborníkom, ale aj širšej verejnosti. Zhľadiska analyzovaných okruhov konštatujeme, že práca podobného druhu má naozaj uplatnenie aj vmimovedeckej sfére. Primárne je však dielo určené lingvistom a myslím si, že poskytuje inšpiráciu pre nové výskumy a výber nových tém. Autori vybrali práve tie okruhy, ktoré tvoria buď novú problematiku, alebo sú stále aktuálne. Myslíme si, že "trojka" priniesla autorom šťastný výber a dúfame, že dielo si nájde adresáta podľa ich želania.

LUJZA URBANCOVÁ